

A DUNÁNTÚL SZOLGÁLATÁBAN Előadások Rúzsás Lajos emlékének

Horváth Gy. (szerk.) (1995) MTA Regionális Kutatások Központja – Magyar Történelmi Társulat Dél-Dunántúli Csoportja, Pécs, 165 o.

Nagyon ritka az a kötet, melynek címe pontosan kifejezi annak tartalmát és egyúttal jelzi a szerző tudományos hitvallását. A *Rúzsás Lajos* 80. születésnapjára rendezett emlékülés előadásait közreadó kötet esetében találóbb címet nehezen lehetett volna találni. Az 1982-ben elhunyt történész szinte egész életében a régió valamelyik településével, a térség problémáival foglalkozott. Olyan tudós volt, aki négyéves kisgyermekként került Siklósra, s attól kezdve ez a táj gyakorolt rá nagy hatást. Középközlés és egyetemista éveit alig nagyon megismerte ezt a vidéket, az ott élő polgárokkal együtt. Valószínűleg ez is hozzájárult ahhoz, hogy a három éves fővárosi tanárkodás időszakában született doktori disszertációján kívül alig van olyan dolgozata, amely más tájról szólna, mint a Dunántúlról.

A tájhoz szorosan kötődő tudóst mutatták be az emlékülés előadói. Az elhangzott előadásokból a *MTA Regionális Kutatások Központja* és a *Magyar Történelmi Társulat Dél-Dunántúli Csoportja* példamutató gyorsasággal tanulmánykötetet adott ki. A *Horváth Gyula* szerkesztésében napvilágot látott kötet igényes formai kivitelben, stílszerű borítóval jelent meg. A különböző témájú dolgozatok közös vonása, hogy a szerzők Rúzsás Lajos tevékenységét elemezték, illetve az általa felvetett tudományos kérdések továbbgondolását végezték el.

A térséghez kötődő kollégát mutatja be a kötetben T. Mérey Klára, aki hosszú

éveken át közvetlen munkatársa volt Rúzsás Lajosnak. Az életút ismertetése mellett egyúttal egy olyan tudományos műhely szerveződését is nyomon követheti az olvasó, melynek keretei között a történész tevékenykedett. T. Mérey Klára bemutatja Rúzsás Lajos törekvéseit a gazdaságtörténelmi szemlélet elterjesztésében és módszereinek kidolgozásában. Az országosan is mintául szolgáló első üzemtörténelmi feldolgozások közé tartozott a Zsolnay gyárról készült munkája, majd a Pécs gazdasági életéről írott különböző város-történelmi dolgozatok. Nyomon követhetjük a Szigetvári Emlékkönyv megszerkesztésében végzett óriási szervező munkát és a Magyarország történetéről szóló sorozat hatodik kötetében – a reformkori iparról, mezőgazdaságról – megjelent országos összesítéseket.

Jól egészíti ki az életút bemutatását Sziráki Zsuzsanna összeállítása, amely pontosan közli a hat könyv, az 54 tanulmány, a több tucat recenzió, hozzászólás népszerűsítő cikk és bírálat címét és megjelenési adatait.

A történész szakkörökben nagy érdeklődést kiváltó 1963-as előterjesztéssel indította meg Rúzsás Lajos – Szűcs Jenő társaságában – a várostörténelmi kutatásokat Magyarországon. Az Akadémia által is támogatott feltárások és összegzések kezdetét és a későbbi eredményeket vette számba *Benda Gyula*. Kimutatta, hogy Rúzsás a program megfogalmazásán túl tanulmányok sorát adta közre a dunántúli

városokról, kísérletet téve arra, hogy magyarázatot találjon a fejlődés térségben tapasztalható megtorpanására. Ezekben a munkákban városfunkciók koronkénti változását mutatta be. A későbbiekben hasonló alapelvekre támaszkodva több dunántúli településről készült nagyszerű feldolgozás.

A térségben megindult várostörténeti feltárások segítettek az újabb összegzések elkészítését. *Bácskai Vera* a 18. századi dunántúli városhálózat bemutatásakor olyan szempontokat is figyelembe vett, melyekre korábban nem fordítottak figyelmet. A térségre a „kisvárosok világa” jellemző, melyek között néhány település esetében a középkori városi élet folytonossága követhető nyomon, de az újranépesülő oppidumok többsége ismételen kénytelen megszerezni kiváltságait. A 18. századot vizsgáló kutató hasonló számú városi jogállású településsel találkozott a korszak elején, mint a végén, de valójában mindössze harminc töltött be közülük kisebb-nagyobb sugarú körben ható központi szerepkört. A tanulmány jól érzékelteti azt a változást, amely a század folyamán lezajlott, s a régi-új piacközpontok kialakulásához vezetett.

A városhálózat áttekintése után a dél-dunántúli városok önkormányzatáról írt *Kajtár István*. A hazai városi igazgatási gyakorlatot egy nemzetközi összehasonlítással együtt vizsgálva a tanulmány kimutatja, hogy a magyar városi jog nem hasonlítható sem a francia-belga-angol, sem a porosz-osztrák modellhez. A sajátosan magyar önkormányzat fejlettsége lemérhető a személyzet számán, annak összetételén, az aktatermelésen, a képviselők foglalkozási megoszlásán, a városok tulajdonában lévő vagyonon. Mindezeket számba véve Kajtár István kidolgozott egy komplex urbanisztikai mutatót, s ennek

segítségével villant fel egy képet a térség öt városi jogállású településéről. A hatalmas mennyiségű adatból jól szerkesztett táblázatokkal és kiváló összefoglalóval ad áttekintést a városokról, melyek működését – például hivatalnokok létszáma, a gazdálkodás áttekinthetősége terén – figyelmébe ajánlhatjuk a mai polgármestereknek.

A városok fejlődése szoros kapcsolatban állt a kereskedelmi élettel, melyről somogyi összegzést készített *Szili Ferenc*. A korábbi és saját kutatásait ötvöző írásból kirajzolódnak a 18. századi somogyi kereskedelmi élet sajátosságai. A nagyvárosoktól távol eső, az országos utakkal alig rendelkező megyében a Dráva folyó segítette a kereskedelmet, illetve rövid postautak épültek a forgalom lebonyolítására. A tanulmányban sok szó esik a csárdákról, melyek a szórakozás és a szállás mellett az üzletkötések és kifosztások helyszínei is voltak. A szerző megállapítja, hogy a térség modernizációjához szükséges tőke egy része a kereskedelmi tevékenységből eredt.

Rúzsás Lajos könyv formájában is napvilágot látott kutatásait bővítette tovább *Ódor Imre*, amikor a Baranya megyei kurialista nemesek sorsát írta meg tanulmányában. Szabadszentkirály több évtizedig tartó, de sikeresen befejeződött harcának bemutatása során többször utal a szerző Rúzsás hasonló kutatásaira, melyekből kiderült, hogy a szomszédos Bicsérd lakói nem tudták bizonyítani kiváltságos mivoltukat, s a többi jobbágyfalu sorába kerültek.

A térség mezőgazdasági birtokaival többször foglalkozott Rúzsás, s hasonló feltárást végzett el *Simonffy Emil* is dolgozatában. A nagykapornaki apátság uradalom úrbérrendezését bemutató tanulmányban aprólékos vizsgálatot végzett a szerző

a Zalaegerszeg körzetében működő nagyüzemben. Az egyházi kézben lévő uradalom nagy területeket birtokolt Zala megye középső vidékén, ezért fontos volt az ott lezajlott változás. A jobbágyfelszabadítás utáni rendezés 1857-ben indult, s másfél évtized múltával zárult le. A végleges egyezség megkötése után váltak magántulajdonná a volt jobbágytelkek, illetve a jezsuita rend megkezdhette birtokának tőkés gazdasággá történő átalakítását.

A Dunántúllal foglalkozó történéseknek nincs mindig lehetősége arra, hogy a térséget elhelyezze a nemzetközi erőviszonyok között. *Hajdú Zoltán* arra vállalkozott, hogy bemutatja a Dél-Dunántúl politikai földrajzi helyzetének történeti változásait. A magyar államiságtól napjainkig húzódnó nagyívű összegzésben kitér a legfontosabb korszakok rövid áttekintésére. Joggal állapítja meg a szerző, hogy a térséget a történelem folyamán a stabilitás és a labilitás egyaránt jellemezte. A Jugoszlávia szétesése utáni helyzetet elemelve a térség instabilitására hívja fel a figyelmet. Ezzel ellentétesen értékeli Ausztria Európa Unióba történő belépését, amely remélhetőleg hosszabb távon előnyöket hoz a térség számára, ellensúlyozva a dezintegrációs folyamatokat.

A kötet *Benda Kálmán* hagyatékából 11 levelet közöl. Az első levelek a pályakezdő Rúzsás Lajos terveivel, háború utáni tevékenységével foglalkoznak. A legtöbb közölt levél az élete fő munkásságának tekintett szigetvari konferencia és emlékkötet munkálataival kapcsolatos, illetve néhány személyes jellegű méltatás is helyet kapott a dokumentumok között. Az egyéniséget villantja fel az a két kézzel írt levél, amely másolatban bekerült a könyvbe.

Az emlékülést szervező intézmény vezetőjeként *Horváth Gyula* készített összefogó

lalót a Dunántúli Tudományos Intézet 50 éves működéséről. Az ország egyetlen nem budapesti székhelyű, társadalomtudományokkal foglalkozó tudományos központja 1943-ban alakult, s nemcsak Dunántúl javára, hanem jórészt a Dunántúl erejéből, ahogyan Rúzsás Lajos 1964-ben leírt mondatát a szerző idézte. A táj kutatás különböző tudományterületeit összefogó kutatóhely fokozatosan vált országosan, majd világszerte ismertté. A tanulmányból jól kirajzolódik az intézet életében lejátszódott szakmai korszakváltás időszaka, melynek eredményeként ma Magyarországon Pécssett foglalkoznak kutatási programként az európai integrációhoz kapcsolódás előfeltételeivel. A feltáró s összegző tevékenységet sikerült a hazai felsőoktatásban is különböző mértékben hasznosítani.

A Magyar Történelmi Társulat több mint száz éve a hazai történeti kutatások szervezője és összefogója, illetve a tudományos eredmények népszerűsítője. Az országos társadalmi egyesület 1949 után állami támogatású – és ellenőrzésű – szakmai szervezetté vált, melynek területi csoportjai alakultak. A dél-dunántúli csoport negyven éves tevékenységét mutatta be *Vonyó József*. A csoport megszervezésében és működésében Rúzsás Lajos alapító tagként működött közre, s haláláig aktívan dolgozott benne. A negyven év alatt megrendezett előadói ülések, könyvviták közül a legnagyobb érdeklődést kiváltókat sorolja fel a dolgozat. A baranyai, somogyi, tolnai és zalai levéltárosok, a különböző iskolákban dolgozó tanárok, a térség kutatói kezdetben helyi, majd országos jelentőségű konferenciákat szerveztek. A dolgozat részletezi, hogy a Dunántúl településtörténete címet viselő konferenciákon, illetve más hasonló rendezvényeken Rúzsás Lajos milyen meghatározó

szerepet játszott. Az összegzés további részében az utolsó tíz év változásairól számolt be a szerző.

A magyar regionális kutatások közül kiemelkedik a dunántúli terület vizsgálata. Az eredetileg néhány fős kutatócsoportból Európában számon tartott Intézet jött létre. Az átalakulás folyamatában nagy szerepet játszott Rúzsás Lajos, aki előtt méltán tisztelegtek kollégái és barátai. A régiót

kutató, de a provincialitás veszélyét mindig elkerülő történész munkássága példamutató. A szakma szeretete, a tudományos pontosság, az eredmények továbbadása és az új generációk kinevelése tartozik a rúzsási életúthoz, melyet remélhetőleg méltón folytatnak az utódok.

Majdán János

AZ ÖNKORMÁNYZATOK VAGYONOSODÁSI FOLYAMATA

Pitti Z.–Varga S. (1995) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 169 o.

Az elmúlt években az önkormányzati gazdálkodás és a szakmai érdeklődés középpontjába a helyi költségvetés problémái kerültek. A vagyongazdálkodást érintő kérdések közül napirenden volt természetesen a *tulajdonmegosztás mint a helyi önállóság feltételrendszere*. A szerzők szándéka szerint *kézikönyvként* megjelenő kötet a téma fontossága, *aktualitása és gyakorlati hasznosíthatósága* miatt is nagy érdeklődésre számíthat.

Az *elméleti igény*vel feldolgozott témakörök a történelmi fejlődést elemző és a mai gyakorlatot leíró részeknél, sőt a lehetséges jövőbeli (változásokat) alternatívákat felvázoló fejezetekben is, *széles körű információk elemzésének* tapasztalatain nyugszanak. Külön dicséretes a szerzőknek az a törekvése, mellyel az elemzés alapjául szolgáló *adatbázist* az olvasó számára is hozzáférhetővé teszik a 26 mellékletben, a 115. oldaltól a 169. oldalig tartó

terjedelemben. Mindezek mellett az egyes fejezetek mondanivalójának alátámasztására is sok adatot, táblázatot találunk.

Feltétlenül egyet kell értenünk a szerzőkkel abban, hogy az önkormányzati szféra vagyongazdálkodása a nemzetgazdaság és az államháztartás szempontjából is fontos kérdés, hiszen már ma is az önkormányzatok tulajdonát képezi a nemzeti vagyon kb. egynegyede. (3–4000 Mrd Ft), mely az állam vállalkozói vagyonának mintegy kétszerese. A stratégiai gondolkodók azzal számolnak, hogy a következő évek tulajdoni mozgásai már a helyi társadalom érdekszférájában, az önkormányzatok körében fognak létrejönni (11. o.).

A nagyon rövid, de a téma szempontjából fontos mondanivalót tartalmazó történeti rész az 1870–1990 közötti időszak pénzügyi szabályozásait elemzi. Megállapítja, „...hogy az autonómiára vonatkozó elvek soha nem érvényesültek maradéka-